

2005-ös napló

(2.)

2005. 3. 1. (Keszegfalva) Este az ágyban és reggel, kávézás közben is Siegfried Lenz: *Das Vorbild*. Józsi betegeskedik, így én is itthon maradtam dolgozni (mintha engem is kerülgetne valami). Mely pontig inspirál egy példakép, s mikortól nyomaszt inkább, és erősíti az ember kisebbségi érzését? Jó kérdés!

Érdekes, időről időre visszatérő álmom: ismeretlen helyen egy hatalmas, többhajós és több, labirintusszerű helyiségből álló elhagyatott templom, tele mindenféle kegytárgyakkal, régi könyvekkel, iratokkal. Szívesen vinnék el egy-egy ezüstkeresztet, rózsafüzért, szenteltvíztartót, könyvet, de különböző okokból nem teszem. Közben mások teherautókra pakolják fel a templom berendezését, mondván, nehogy lábuk keljen a műtárgyaknak. Végül a földről egy rozsdás, kis játékautó felhúzására szolgáló kulcsot vágok zsebre lelkiismeret-furdalások közepette.

A körömrészelő. Anyámnak gyerekkorunkban volt egy maroknyi ruha-kefeje, amelynek felső, zipzárral ellátott részében manikűr- és varrókészlet rejtkezett. Amikor 1975-ben Budapestre költöztem, a ruha-kefe bekerült poggyászsomba, elsősorban a varrókészlet miatt. Aztán életem folyamán mindenfelé kíséretett. Úgy rémlik, a katona-felszerelésemhez még hozzátartozott, de aztán lassan elkopott, s mára már csak egy, a maiaknál durvább (s épp ezért szeretem) körömrészelő van meg belőle. Emlékszem: ez viszont Érsekújvárott, Rozsnyón, aztán Kőbölkúton, majd Komáromban, Münchenben, illetve Marburgban is életem egyik kísérője lett. S most itt van Keszegfalván, miközben Passauban is járt. A körömrészelő végérvényesen hozzám tartozik, miközben Anyámra emlékeztet. Tárgyak száza (nem: ezrei!) vesznek körül, de egyik sem olyan kedves, mint ez a sokat látott körömrészelő...

Mennyire nem tudjuk (mert nem lehet!) megítélni egy tárgy értékét. Zömökhöz persze nem kötődnek az én körömrészelőmhöz hasonló emóciók, de ha kapcsolódnának is, azokat a külvilág nem érzékelheti, igen, nem is értheti, csak a tárgy tulajdonosa. A múzeumi tárgyakra gondolok: istenem, milyen keveset tudunk róluk!

Semmit. S ha még objektíve le is lehet(ne) jegyezni mindazt, amit én most a körömszelőmről elmondtam, az érzés, amivel kézbe veszem, és elkezdem vele ráspolyozni körmeimet, a kívülálló számára megmagyarázhatatlan. Örök titok.

Végeztem a Csallóköz-kötet első korrektúrájával és a képek válogatásával (ez utóbbi volt a legnehezebb). Már rendkívüli módon haragszom rá, pedig egy korrektúra még biztosan lesz...

2005. 3. 2. (Keszegfalva) Pusko Gábor telefonált, s egyebek mellett megemlítette, hogy olvasta a plágium-cikkemet. Mondja, s akár igaza is lehet, hogy más megoldás is elképzelhető. Évek óta megrendezik Rozsnyón a *Palócország – meseország* című, gyermekek számára meghirdetett mesemondó vetélkedőt. A benevezetteket általában a pedagógusok tanítják be valamilyen viszonylag rövid és csattanós népmesére. Nekik viszont hosszú ideig szinte egyetlen forrásuk a *Malac Julcsa* volt. Gábor, mondja, éveken keresztül ült a zsűriben, s egy-egy alkalommal akár tucatszámra kellett végighallgatnia *Az együgyű házaspár* című, szóról szóra bevágott mesét. A versenyzőknek a mese forrását sosem kellett bemondani, csak azt, hogy honnan érkeztek: vélhetően eleve adottnak vették a szervezők, hogy a versenyző származási helyéről, magából a tiszta forrásból merítve hoz szöveget. Nos, mivel M. is több alkalommal zsűrizett e jeles alkalmakor, nem elképzelhetetlen, hogy az Ipoly mentéről oda érkezett gyerekeket kapta, versenyen kívül, mikrofonvégre és „gyűjtötte föl” tőlük a korábban a színpadról már hallott mesét. Nem lopott tehát, a szó szoros értelmében, csak a szakszerűség teljes mellőzésével gyűjtött. Ha tehát odaírja a mesék alá, hogy „elmondta egy 12 éves fiúgyerek Ipolyszalkáról”, végső soron akár hitelesnek is felfoghatnánk a közlést. Most persze nagy bajban van, ha így is történt, mert ezt a gyűjtési módszert – érthető módon – szintén rühelli bevallani. Főleg ő, aki mindig az ősit, az archaikusat kereste, s vélte megtalálni, fanyalodna ehhez a módszerhez?

Most hallom a rádióban, hogy Vas megyébe megérkezett az első gólya. Még mínusz húsz fokokat is mérnek éjszakánként, tehát a gólyák érkezését nyilván nem a hőmérséklet, hanem valaminő időérzék szabályozza. Vilin figyeltem meg, hogy neki viszont végképp nincs időérzéke: ha csak öt percre hagyjuk el a portát, visszatértünkkor annyira örül, mintha napok óta nem látott volna bennünket.

2005. 3. 3. (Keszegfalva) Megjött Icu legújabb bibliográfia-kötete. Örülök neki, s bár palástolni igyekszik, ő is örömmel lapozgatja... Azért nem semmi az, amit az elmúlt tizen-egynéhány év alatt produkált, elért! Másoknál életműnek is beillő produkció.

A Némethné Kováts Mária által véleményezésre nálam hagyott három tudományos diákköri dolgozatot végül is dolgomvégezetlenül visszajuttattam a feladónak. Nem tudom ugyanis vállalni, hogy elolvasatlanul, „csak úgy átfutva” mondjak véleményt egy munkáról. Vagy túl magasra, vagy túl alacsonyra értékelném anélkül, hogy valóban ismerném. S ezzel igazságtalanságot követnék el azzal szemben, aki életének egy töredékét erre áldozta.

Gondolta a fene, hogy ezt az ominózus mondatot nem Arany mondta. Balla D. Károly írja naplójában, mint közismert tény, hogy e sokat idézett mondás nem Aranytól származik. Köpeczi és Lőrincze egy-egy eredetfeltáró írására is hivatkozik, ám az én három, vaskos Lőrincze-kötetemben nem leltem nyomára. Mindenesetre, ha módjával is, meg kell követnem Orbán Viktort, amiért a múltkor tájékoztatlansággal vádoltam. Továbbra sem ül persze az ő „öreg bácsis” változata, s nyilván nem azért nem említette Aranyt, mert pontosan tudta, hogy az „Aranynak *tulajdonított* mondás” nem Aranytól származik, ám akkor is magamba szállhatok: ugyanúgy egy téves szájhagyománynak ültem fel, mint Orbán. Rémlik, hogy Németh G. Bélának van egy ilyen című tanulmánykötete, s ő is Aranyra hivatkozik, ám lehet, hogy az „Aranynak *tulajdonított*” fordulattal. Emlékezetemből viszont a bizonytalanságot sugalló „tulajdonított” szócska kiesett, s maradt mint bizonyosság: Arany. Tanulság: még körültekintőbben, még több „forráskritikával” kezelni minden kimondott vagy kimondatlan mondatot! A Lőrincze-köteteket meg olvasni! Ha már itt vannak polcainkon...

Holnap jön Voigt, és este Somorján én leszek a „beszélgetőpartnere”. Végig kellene gondolni, hogy mivel is vezessem föl az előadását, de fáradt vagyok, sem kedvem, sem erőm gondolkodni... Valóban szükség lenne már egy kiadós kikapcsolódásra!

2005. 3. 5. (Keszegfalva) Fárasztó huszonnégy óra van mögöttem: a dél-komáromi állomáson most szállítottam ki a tanár urat, aki szemmel láthatóan megöregedett. Egyre többet fecseg, számomra megfajthetetlen logikai bakugrásokkal váltogatva témáit. Mindamellett persze rengeteget lehet tőle még így is tanulni. Az előadása jó, mert gondolatébresztő, nem kevés esetben vitára ingerlő volt. A populáris kultúráról felvázolt elméletemet nem tudja elfogadni, én meg nem tudok mit kezdeni az osztálytársadalmak írásbeliséggel nem rendelkező, elnyomott rétegeiről szóló elméletével. De nem baj ez: nem okvetlen kell, hogy az ember mindenben egyetértson mesterével, s arra sincs szükség, hogy a mester egyetértson tanítványával. Előadása, s még inkább a kérdésekre adott válaszai közben ugyanakkor az volt az érzésem, mintha maga sem tudná eldönteni, hogy voltaképpen mit is képviseljen: egyrészt az élő népmese fölülmulthatatlanságáról beszélt, miközben a Harry Potterről negatívan nyilatkozott, másrészt meg azt ecsetelgette, hogy milyen nagyszerű, amikor gyerekek mosópor reklámszövegekből mesészerű történetet építenek fel. Az esztétikai szempont mintha keveredne nála a történetiséggel, miközben persze a kettő elvben nem zárja ki egymást... Viszont ha azt mondjuk, hogy a néprajzos, folklorista esztétikailag ne értékeljen, hanem jelenségeket, folyamatokat rögzítsen, értelmezzen, akkor a népzene, népköltészet szépségeiről sem kell superlatívuszokban beszélni. Persze nyilván könnyebb helyzetben vagyok én, hiszen magánemberként nem szeretem a népzene, általában nem szeretem a táncot, nem tudom élvezni az operát, tehát ezekről még ha el is hiszem, hogy vannak esztétikai értékei, s – horribile dictu! – vannak olyan emberek, akik még szeretni is tudják ezeket (sőt van, aki „tűzbe menne a néptáncért”), szóval ezekről nem tudok lelkesen beszélni. Ha „műélvezni” akarok, akkor nem ilyesmiket fogok hallgatni, nézni... Megkísérlem viszont tárgyilagosan, három lépés távolságból kezelni őket. Akinek ellenben magánemberként is tetszik egy adott műfaj, az holtbiztosan nem tud arról objektíven nyilatkozni. Az is ellentmondásos volt előadásában,

hogy miközben ecsetelte, a szocialista nyomorgazdálkodás egy csomó régi elemet konzervált az utódállamokban, azt is hangsúlyozta, hogy ezekben az országokban a más iskolarendszer, a helyi ipar, katonaság stb. milyen mértékben megváltoztatta az emberek mindennapi kultúráját. Jó, itt sem zárja ki egymást okvetlen a két folyamat, de – legalább didaktikai szempontból – mégis szerencsésebb lett volna a dominánsabbikat (szerintem a változásokat) kiemelni. Valahogy így: *miközben a tradicionális népi kultúra bizonyos archaikusabb (illetve annak tűnő) elemei is megőrződhetnek, a szlovákiai magyar falusi társadalom és mindennapi élet már alapvetően különbözik a szomszédságában található magyarországi települések hasonló jelenségeitől.* Mert voltaképpen ezt mondta, ám a hallgatóságnak mégsem ez jött le. Jó lett volna hallani tőle, hogy számoljunk már végre le az archaizmusmorzsák összesöprögetésével...

Még előadás előtt Lacza Tihamér meginterjúvolta őt itt, nálunk, Keszegfalván. Később mondja Voigt, hogy „amikor az első kérdés még huszonegy perc múltán sem ért véget, s a kérdező közben szemmel láthatóan néhányszor el is aludt, rögtön tudtam, hogy vérbeli riporterrel van dolgom...”.

A dél-komáromi állomáson, mivel a vonat indulásáig még volt több mint fél óránk, Voiggtal beültünk a büfébe egy kávéra. Ekkor éreztem istenigazából először, hogy kollégának tekint. Megkérdezte (miután fölvezette, hogy ő ki nem állhatja, ha Vajda prof felhívja őt és érdeklődik, hogy éppen min dolgozik: „kérdeztem én tőled, Laci, valaha is, hogy min dolgozol?”), szóval óvatosan megkérdezte tőlem, hogy most éppen mivel foglalkozom, s mivel szokásom szerint – én is rettenetesen utálok ezt a kérdést – semmit nem tudtam mondani, elkezdett arról beszélni, hogy neki milyen adósságai, feladatai, tervei vannak. Efféle „titkaiba” még soha nem avatott be...

2005. 3. 6. (Keszegfalva) Márciusi, csikorgó tél: faggyal, hóval, széllel. Szegény hóvirágjaink már december óta nem tudják mire vélni a dolgot: jön egy kisebb meleg hullám, kivirulnak, majd megint hó lepi, fagy sorvasztja őket. De úgy látom, mindent túlélnek, sőt: egyre erősebbek.

Délelőtt Lenz és kapkodó olvasgatások (Rónay, evangélikus néprajzi kötet, egy Voigt által hozott orosz diákfolklor-kiadvány, erdélyi magyar néprajzi kiadványok), cédulázás, készülgetés a keddi nyitrai előadásra. Mivel a múltkor a felét sem tudtam elmondani annak, amivel készültem, most lazábban veszem a dolgot. Ami persze korántsem helyes.

Délután séta Vilivel a hófúttá határban. Vidám volt, mit sem törődve a metszően éles széllel – mint egy szeleburdi kiscsikó – pajkosan kergette a nyulakat. Persze eredménytelenül. Én meg úgy éreztem magamat, mint annak idején a Delta egyik nyitóképében sítalpakon caplató sarkkutató.

Később *Slovenský národopis* és *Etnologické rozpravy*. Bagin Árpai szakdolgozatát olvastam, illetve a farsang-tanulmányt próbáltam meg (mérsékelt sikerrel) tető alá hozni. Este a keddi előadásra készültem.

2005. 3. 9. (Keszegfalva) Tegnap Nyitrán összefutottam Kiss Gy. Csabával, aki szintén a hungarológia szakos hallgatóknak tart órát. Előadásommal különben végképp nem lehetek megelégedve: halálosan fáradt voltam, mondandóm szétszórt, mondataim pongyolák voltak. Ahogy hazaértem, mindjárt lefeküdtem, de ma sem mondhatom kipihentnek magamat. Fejfájás. Valamiből le kellene faragnom, egyszerűen nem bírom ezt az állandó terhelést.

Délelőtt a *Csehszlovákiai magyar irodalmi lexikon*ba írott szócikkeim korrektúrájával voltam elfoglalva. Közben B. Kovács Pista hívott. Kiderült, hogy ő is úgy gondolja, M. a palóc mesemondó-verseny résztvevőitől gyűjtötte föl a *Malac Julcsából* bemagolt szövegeket. Később, szokásos könyvbeszerező körútján Oros Laci bukkant föl. Szoták Szilviának küldtem Budapestre egy rövid bevezetést a szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia internetes adatbázisához. És ezzel el is telt a nap aktív része, miközben voltaképpen semmit nem csináltam...

Estére valamelyes regenerálódás. A napi sajtót néztem át, s a farsang-tanulmánnyal foglalkoztam.

A tegnapi *Új Szóban* egy figyelemreméltó hír, Vrabc Mária tollából („Pogány szokás” ellen. Az egyházmegye kitiltotta a virágvasárnap felvonulást a nyitrai templomokból). A tudósítás arról szól, hogy az idén nem mehetnek be a virágvasárnap körmenetben részt vevő folklórcsoportok a nyitrai templomokba. Marián Chovanec segédpüspök tudniillik levélben tiltakozott a városi hivatalban a téltemető pogány szokások ellen. „A Morena folklórrendezvény összekötése a templomi szertartással helytelen, és ezért elfogadhatatlan. Az egyházmegye püspöke mint pedagógus és a hittudományok doktora köteles védelmezni az igaz katolikus hitet. Morena kétségtelenül az éjszaka, a tél és a halál ósláv istennője, és mint pogány elemet semmiképpen sem kapcsolhatjuk össze egyházi helyekkel és szentmisékkel” – idézi a levél idevágó passzusát a cikk szerzője. Hát ez aranyat ér! Ha belegondolok, Temesvári Pelbárt és Bornemisza Péter prédikációikban egyaránt küzdöttek a különféle „pogány szokások”, „babonák” ellen, s ezáltal megőrkítették őket, most (a 21. században!) e „régipogány szokások” folklorizmussá alakult változatai ellen az egyház hasonló módon lép fel, s ezzel végső soron még propagálja is őket. A szervezőknek (a városi hivatal kulturális osztálya munkatársainak), gondolom, eszük ágában sem volt holmi „pogány szokás” felelevenítése, hanem „haladó hagyományként” mint nemzeti kultúrkincset szerették volna megőrizni és bemutatni. Hosszasabb elemzést is megérne, hogy az egyébként mélyen nemzeti érzületű szlovák katolikus egyház miként helyezkedik szembe a szintén mélyen nemzetiként értelmezett néphagyomány gyakorlásával.

2005. 3. 10. (Keszegfalva) Éjjel még sokáig, kettő utánig olvastam Siegfried Lenz *Das Vorbildjät*. Egy megjegyzése nyomán eszembe jutott egy régi tervem: jártomban-keltomban összegyűjteni (lefényképezni vagy lerajzolni) a nyilvános toailettek női és férfi piktogramjait, s erről egy tanulmányt írni. A Lenz-idézet akár mottója is lehetne a leendő tanulmánynak: „*Pundt steht auf, geht in Richtung zur Theke, will anscheinend zu de Toiletten, die hier mit ortsüblichem Frohsinn gezeichnet sind – ein Mädchen in bauschigem Dirndlrock: Sie; ein schlanker Zylinderträger: Er.*”

Különben úgy tűnik, hogy a pizzához hasonlóan a *gulyás* is nemzetközi étel lett. A Hamburgban játszó régi regény hősei többször is *Gulaschsuppét* esznek, s még sorok közti utalás sincsen semmiféle magyar vonatkozásokra.

Itthon maradtam dolgozni, mert így eredményesebb tudok lenni. Benn az irodában azzal kezdődik a nap, hogy rámegyek az internetre, megnézem az éppen aktuális *Népszabadságot*, *Új Szót*, *Smet*, *Frankfurter Allgemeine Zeitungot*, esetleg a *Die Weltet* és a *Die Presset*, még súlyosabb, rosszabb esetben a *Die Zeitot* és az *ÉSt* is, s bár egyiknél sem időzök sokat, mégis mindig van valamilyen valós vagy művi gerjesztett botrány, ami továbbcsalogat a világháló sűrűjébe. Jobb tehát nem törekedni a jólinformáltságra, hiszen az úgyszólván látszólagos, felszínes, s a világ dolgai anélkül is elrendeződnek, hogy én tudnék róluk valamit.

Beethoven: *Frühlingssonate*. Talán valaminő tudat alatti babonáságból raktam föl ezt a CD-t, mint a kisgyerekek, akik – nem bírván kivárni a tavasz megérkezését – sóvárogva éneklnek, hogy „Süss fel nap...” A zongoraszonáta hallatán pedig müncheni évünk jutott eszembe, hiszen a darabot először ott, a Humboldt Begegnungszentrumban hallottam két távolkeleti (talán japán) előadóművész tolmácsolásában. Azért érdekes, és eurosovinizmusra vall, hogy teljesen helyénvalónak és magától értetődőnek gondoljuk, ha az európai zeneirodalom valamely művét japán zenészek adják elő. Ha egy európai muzikus japán művet szólaltatna meg, el azért nem ítélnék persze, de mindenképpen egzotikus figurának, csodabogárnak tartanánk.

László Béla hívott, hogy meg szeretnének hirdetni a következő szemeszterek valamelyikében egy általam választott néprajzi témát. *A magyar néprajz és az európai etnológia* címet adtam hirtelenjében (kb. fél percem volt a gondolkodásra), s azt mondtam, hogy a magyar népi kultúra közép-európai összefüggéseiről, illetve szlovákiai interetnikus kapcsolatokról, továbbá az európai etnológia tapasztalatainak alkalmazhatóságáról beszélnek a kulturális és pedagógiai életben. Lehetne kezdeni Csaploviccsal, Herrmann Antallal (mint ellenpéldát megemlíteni a német származású, mélymagyar Herman Ottót), röviden bemutatni az egyes szlovákiai etnikumokat, beszélni a cseregyerek-rendszeréről és a virágzó gazdasági kapcsolatokról, bizonyos települések (Vicsápapáti, Leléd, Tornahorvāti, Ájfalucska stb.) nyelváltásáról/nyelváltásairól és így tovább... Rendkívül gazdag, s úgy gondolom, hálás témakör. Hogy aztán kit fog mindez érdekelni, az már a jövő zenéje...

Kínzó fejfájás: vélhetően egy közeledő meleg frontot, netán a tavasz érkezését jelzi.

2005. 3. 12. (Keszegfalva) A Bartók rádióban Liszt valamelyik rapszódijája, talán a második szól, s íme önkéntelenül „magyar képek” jelennek meg lelki szemem előtt: a Halászbástya és a Lánchíd, fogathajtás és az esztergomi bazilika, majd valaminő csatajelenet, talán a szabadságharcot idézve, illetve békésen legelésző szürkemarhák... Egy sztereotípiát tehát, amelyek vélhetően (pavlovi reflexek!) sokszor látott képsorok sokszor hallott aláfestő zenéje nyomán rögzülhettek így bennem. Közben megpróbáltam német és itáliai képeket felidézni. Nem ment.

Tegnap munkamegbeszélés Alsószeliben. Az eredmény nyilván nagyszabású lesz, bár a Szarka Laci által megálmodott könyvsorozat teljes megvalósulásában nem hiszek.

2005. 3. 14. (Keszegfalva) A tél már csak apró, koszos hófoslányok képében jelzi, hogy nem is oly rég még ereje teljében volt. Ma szikrázó napsütés, az emberről lekívánkozik a kigombolt télikabát is. A város (nyilván a hirtelen jött tavasznak és a magyarországi „hosszú hétvégének” köszönhetően) hemzseg odaáti „honfitársainktól”. Csoportosan (családok, baráti körök) járják örömmel és rácsodálkozásokkal, sűrűn kattogó fényképezőgépeikkel a várost, mintegy újra birtokba véve azt. S nem tehetek róla, de ez a nemtudom-hányadik honfoglalás látszata (?) ellenszenves. Hasonló érzés lehet, amikor az ember a szülői-nagyszülői házban lakik, s aztán egyszercsak megjelennek rokon látogatásra a testvérek, unokatestvérek, s örömmel-nosztalgiaiával nézelődnek az ősi portán. „Nézd csak, ez a régi hintaló is megvan még!” „De régen volt, amikor nagymama ezzel a vasalóval vasalt!” „Emlékszel rá? Ezen a biciklin tanultam meg kerékpározni.” „Istenem, a régi szederfa!” – és így tovább. Nem mondják, hogy el is vinnék az emlegetett tárgyakat (magát a portát!), a háziakban távoztukkal (tétélezzük fel: akaratlanul) mégis valaminő bizonytalansági érzést hagynak – emlékül.

2005. 3. 15. (Keszegfalva) Karcsi a Fórumban munkaszüneti napot rendelt el: én itthon maradtam dolgozni, de Icu bement. Reggel némi Lenz, illetve *Slovenský národopis*. A rádióban tendenciózus „ünnepi műsor”, amely azt sulykolja a hallgatónak, hogy a kommunizmus mennyire kisajátította ezt a nemzeti ünnepet. Egyrészt kilóg a lóláb: ha nemzeti ünnep, akkor 1848-ról kellene beszélni és nem a kommunista diktatúráról. De hát Magyarország kormánya ma szocialista, a közszolgálati rádió meg jobboldali kezekben van... Másrészt folyton azt emlegetik, hogy a kommunisták meg voltak róla győződve, hogy az ideológiai igazság az ő oldalukon van. Ez igaz. Csak az a bibi, hogy a mai jobboldaliak ugyanerről vannak meggyőződve. Az e körökön kívül álló ember meg csak kapkodja a fejét, s nem akarja elhinni, hogy egyik fél sem ismeri föl: az igazság valahol másol van. Én ettől sokszor már fizikailag szenvedek...

Tegnap Icuval kopjafa-ügyben Vágkirályfán jártunk, s miközben ő a fafaragóját faggatta, felmértem a falu szakrális kisémlékeit. Így hát most kikapcsoltam a rádiót, és tegnapi jegyzeteimet tisztáztam le, majd kopjafa-képeket szkenneltem be. Délután a kertben (ragyogó napsütés) fát aprítottam, földet egyengettem, illetve a tavalyi száraz gyomot égettem el. Este jóleső fáradtság.

2005. 3. 16. (Keszegfalva) Balla D. Károly hatására megnéztem az interneten, vajon hányszor lehetek említve. Nos, cca. hétszáz magyar nyelvű találat (ami jóval kevesebb, mint Ballaé, s ráadásul néhány Katona József is becsúszott), ami önmagában még indifferens lenne, de a végeláthatatlan slendriánság, felelőtlenség, ahogy az ember neve, munkája kezelve van, már több mint felháborító. Ezekhez képest az alábbi inkább megmosolyogtató: Kazincbarcikán a Dózsa György úti Általános Iskolában dolgozták ki a Honismeret és életmód című oktatási programot (Dózsa-program), amelynek internetes (s talán nyomtatott) verziója 1997-ben jelent meg Kissné Király Piroska szerkesztésében Budapesten. Ebben találtam a következő tantervi vázlatot:

III. Néprajzi emlékek Borsodban – falukép a Sajó-völgyében:

10. óra (február) – Alsó-barcikai falukép. Falusi udvar Táncsics u. 52.;
11. óra (március) – Háziállatok;
12. óra (április) – *Liszka József rimaszombati néprajzkutató munkássága*;
13. óra (május) – Dédesi néprajzkutató, meseíró munkássága;
14. óra (május) – Konyhai használati tárgyak készítése;
15. óra (június) – Tájház megtekintése.

Igen megtisztelő, ha az ember munkássága már az iskolában tananyag, de azért tessék már eldönteni, hogy a rimaszombati B. Kovács Istvánról vagy a komáromi Liszka Józseféről, netán B. Kovács József avagy Liszka István életművéről óhajtják a nebulókat okítani. Azt hiszem, ez volt az első és utolsó eset, hogy az interneten keresgéljem a marandóságot, amit kétségtelenül jelentős életművemmel létrehoztam.

2005. 3. 17. (Budapest) Kozsár Zsuzsa Méry Margit mesekötetéről ír a mai *Könyvjelzőben*, teljesen félreértve a műfajt. Elemzi, kritizálja a mesék szerkezetét, mondanivalóját, mintha azok Méryné alkotásai lennének. Többek között ilyesmiket mond: „Kissé következetlenre sikeredett az Ősz apó című mese, melyben lezáratlan ügy maradt, mi történt a két idősebb testvérrel, miért és milyen körülmények között haltak meg. Így nincs meg a pozitív főhős igazi ellenpólusa.” A megállapítása, miszerint a mesékben nem a jó tett helyébe jót várj-szemlélet az uralkodó, hanem a szemet szemért, fogat fogért-elve, viszont már elgondolkoztató. Meg kellene vizsgálni, vajon a népmesék jóra nevelő aspektusa nem mítosz-e, s valójában meséink zöme bizony a kapitalizmus farkastörvényeit tükrözik vissza.

Az OSZK-ban. Inkább csak imitálom a munkát, semmint teszem... Filep Tamással beszélgettem, sok mindenről. Elmeséltem neki többek között nagyanyám esetét a pesti nagyságával. A harmincnycas visszacsatolást követően a peredi állomáson nagyanyám egy úri hölgyet „nagyságos asszonynak” szólított, aki erre leteremtette őt, mivelhogy neki a „méltóságos” megszólítás dukál. „Pizkos felvidéki kommunista banda...” – zárta le a vitát a méltóságos asszony. Ilyen vetületei is voltak a visszacsatolásnak. Tamás mondja (és mutatja is), hogy egy általa szerkesztett Szvatkó-kötetben (*A változás élménye*) közölt egy harmincnycas fogantatású írást, amiben Szvatkó felsorolja a Magyarországon honos címeket, megszólításokat. Amiket újra meg kell tanítani a Baťa-cipős magyarokkal. A könyv otthon nekem is megvan, az említett írás mégis elkerülte a figyelmemet. Többet és figyelmesebben olvasni!

Vannak szituációk, amikor az ember eleve naplószerűen gondolkodik: az események közepette már fogalmazgatja magában, hogy mindezt miként örökíti majd meg odahaza. Amikorra viszont naplóközelbe kerül, már lohad a láng, s tulajdonképpen belátja, nincs is miről írnia. Ma több ilyen helyzetben is voltam, s oly szépen meg is fogalmaztam a tanulságokat, s most mégsem tudok miről beszámolni. Este van, fáradt vagyok, aludni kéne menni. És megyek is...

2005. 3. 18. (Budapest) A Néprajzi Múzeum könyvtárában töltöttem a délelőttöt, de a teremőrök ostobasága meggondolandóvá teszi, hogy ilyen sűrűn fölbukkanjak-e itt. Nem engedtek be a büfébe egy kávéra, mondván, ahhoz jegyet kell váltani. Hiába érveltem

azzal, hogy a könyvtárban dolgozom („Dolgozik? Ja, hogy olvasó...” – mert a dolgozást ők, a borsószemnyi agyukkal csak munkaviszonnal tudják beazonosítani). Érvelhettem volna azzal, hogy írtam tizenöt könyvet, mind a tizenötöt (és még sok mást) ajándékba adtam a könyvtárnak, hivatkozhattam volna Fejős Zolira, Balázs Gyurira vagy Selmeczi Kovács Attilára, de minek... Elmentem inkább a Parlament Caféba, s ott ittam meg egy, különben nagyon finom, ám háromszáz forintba került feketét. S persze jól felizgattam magamat... Mert hát miféle dolog ez?! A könyvtárban kollégák dolgoznak (pardon: olvasnak), telház esetében huszonöten, s ha ők történetesen mind ahányan vannak, kávéivás leple alatt megnéznék ingyen a kiállítást, hát tönkre menne bele a múzeum? Ha meg valaki az utcáról, anélkül, hogy valóban a könyvtárban dolgozna (pardon: olvasna), ilyen sanda rafinációval, kávéivás leple alatt akarná megtekinteni az expozíciókat, no hát, ha valaki erre képes, akkor meg is érdemi, hogy megnézhesse ingyen. Nem pénzkérdés ez, csupán jó szándék kérdése, s nem igenekkel, meg nemekkel kell szavazgatni, hanem emberibb országot kialakítani. S ez nem Orbán Viktoron vagy Gyurcsány Ferencen múlik, hanem az ország összes polgárán. Jelen esetben azon a stupid agyú pénztároson, aki a *szabál* az *szabál*-elve alapján nem engedett be.

Ma van Kincsecském negyvenötödik születésnapja. Sokat gondolok Rá.

Kenyéri Kornélia beszélt egy 19. századi olasz színházi ruhatervezőről (Giuliano Ferrario), aki az amerikai indián viseletekről adott ki 1820-ban egy gyönyörű színes albumot, ám ezeket a viseleteket eleve úgy válogatta, olyan stilizált formában rajzolta meg, hogy azok a színpadon is megállják a helyüket. A Csemadok néprajzi munkájának egyik korai előképe, amiből nyilván van még félezer...

2005. 3. 24. (Keszegfalva) Folyamatos fáradtság, levertség; nem megy az érdemi munka. Még a naplóhoz sem volt kedvem ideülni, már napok óta. Ma szép idő, tevésevés a kertben, betontörés, orgonabokor-metszés, majd némi olvasás (*Domino Fórum, Mosty*). Este cédulázás.

2005. 3. 25. (Keszegfalva) Este még a Hartinger-Festschriftbe szánt írással bíbelődtem egy kicsit. Reggel eszembe jutott Szvatkó Pál kötete, amire Pesten Filep Tamás hívta föl a figyelmemet. Előkeresve, az aláhúzatásokból, széljegyzetekből megállapíthattam, hogy valamikor forgattam. Hogy a kérdéses cikket (*Komárom dél felé néz*) is olvastam volna, annak semmi nyoma. Sem a könyv lapjain, sem az emlékezetemben. Ha valóban legalább átfutottam volna (vajon miért nem kóstoltam bele, már csak a cím okán is, ha egyszer a könyvet lapozgattam? rejtély), Szvatkó némely megállapításával nyilván vitába szálltam volna már valamelyik kapcsolódó dolgozatomban. Az olyan kijelentések, hogy Komárom „északra sohasem nézett, legfeljebb Gyalláig”, egyszerűen hamisak. Hiszen a város virágzását (hajó-és asztalosipar, a kereskedelem egy része) nagyrészt éppen az északi irányba való nyitottságának köszönhette. A szlovák hegyekből évszázadokon keresztül úsztatták a fát a Vágon, ami nélkül talán a komáromi láda sem alakulhatott volna ki... Csak tessék elolvasni a *Komáromi Lapok* 19–20. század fordulójának évfolyamait, hogy világos legyen, mily mértékben nyitott volt a város észak felé, mennyire rá volt szorulva a fentről jövő faanyagra... S ehhez kapcsolódik a cseregyerek-rendszer intézményének is a virágzása észak és nyugat felé egyaránt. A komáromi szekeresgazdák elsősorban szintén nem dél, hanem nyugat, s részben észak felé tekintettek, mivel jól felfogott gazdasági érdekeik úgy diktálták.

Mintha nem lenne sürgősebb, fontosabb dologom, egész délelőtt az impériumváltások előidézte életmódváltozásokkal foglalkoztam. Rádöbbentem, hogy egész hosszú, és egész jó szövege(i)m van(nak) már erről – csak kompletizálni kellene, megfelelő illusztrációkkal ellátni, s viszonylag gyorsan helyes kis könyv születhetne belőle. *Bata-cipős magyarok* lehetne a címe, hiszen ez a kép, a „Bata-cipő” mindent kifejez. S mindez ráadásul habilitációs munkának is megfelelne. Arra kell törekedni, hogy a szlovákiai magyarok példáján keresztül általánosabb érvényű tanulságokat is leszűrjek. Másképpen mondván: a könyv objektuma lehet ugyan a szlovákiai magyar népcsoport, ám tárgya mindenképpen egy általánosabb, ha úgy tetszik, teoretikusabb kérdésfeltevés: miként viselkedik egy adott népcsoport bizonyos külső kulturális hatásokkal szemben. Még modernabban megfogalmazva: a különféle modernizációs, globalizációs kihívásokra milyen kulturális válaszokat ad egy kisebbségi helyzetben élő népcsoport?

2005. 3. 26. (Keszegfalva) Este még Brückner tizenkét kötetes életmű kiadását lapozgattam, végül teljesen belekeseredve: szinte kilátástalan, hogy ezt mindet elolvassam (pedig el kellene, hiszen csupa olyan témákról írt, amelyek engem is közelebből érdekelnek: népi vallásosság, búcsújárás, jelképek, szokások, folklorizmus, a néprajz története, elmélete stb.). Jobb lett volna talán, ha mondjuk évente kapok belőlük egy-egy kötetet, s miután azzal végeztem, juthatnék hozzá a következőhöz. Vagy készítek programot a Brückner-összes elolvasására?

Délelőtt Lenz, illetve ismét elővettem Rónay naplóját. Az olvasószékem mellett felhalmozódott (icuul: *feltutuskázott*) könyvek között kotorászva ráakadtam Voigt vallásetnológiai kötetére, amit szintén nem fejeztem be, hanem szépen megfeledeztem róla. Ezzel is végezni kellene, sőt, írni is róla...

Igazi „mélyvíz” ez a könyv, hiszen eredetileg az elsőéves néprajz szakosokat „dobta bele” a tanár úr, az ő számukra hangzott el a második szemeszterben. Vajon mennyit érthettek meg belőle az inkább még csak rémülten tájékozódó és értetlenül pislogó „kisel-sősök”? Amennyiben a „több dolgok vannak égen és földön Horatio, mintsem bölcselmetek álmodni képes” felismeréséig és megértéséig elsegítette őket, akkor már elérte a célját. A magyarglóbusz-szemlélettől mindenképpen segít elszakadni, hiszen a világ (valási) sokszínűségét, sokrétegűségét kézzel foghatóbban nehéz lenne prezentálni.

Délután Anyámnál, Kőbölkúton. Meséli, hogy Barthal Károly is rajta van az ügynöklistán. Az a Barthal Károly, akihez mint érsekújvári káplánhoz Vincze nagymama hét-nyolc éves koromban, hajnalonként, mivel Anyám pedagógus volt, titokban hordott magánhittanra, majd akinél később elsőáldoztam, illetve viszonylag rendszeresen gyóntam is. Szegény Anyám arcán még most is halvány félelemmel vegyes reménység suhan át: „minket nem jelentett”. Azért borzasztó világ volt: akiben a legjobban megbíztunk (ha jól emlékszem, még apai nagyszüleim sem tudtak újvári útjainkról), éppen ő jelentett, vagy jelenthetett volna... Szintén Anyám meséli, hogy a mostani kőbölkúti pap a múltkoriban arról prédikált, ezek a mindenféle ügynöklisták a zsidók művei, ezekkel akarják lehetetlenné tenni a jó keresztény embereket. Aztán valamivel később kiderült, hogy a listán bizony ő is rajta van... Úgy egészében (meg részleteiben) viszont végképp nem érdekelnek az ügynök-

listák, s ha lehetőségem lesz rá, hogy az interneten nézzek utána, engem megfigyeltek-e (noná, hogy megfigyeltek!) és ki, én bizony nem fogom megnézni.

2005. 3. 27. (Keszegfalva) Szürke, szomorú, esős húsvét. Icu is betegeskedik, így itthon, bezárkózva töltjük az ünnepeket. Dél előtt Lenz és Voigt. Ismét bebizonyosodott, nem biztos, hogy a leginspiratívabbak azok az olvasmányok, amelyek éppen az engem foglalkoztató témaköröket tárgyalják. A Voigt-kötet, ami pedig végképp másról szól, most például az impériumváltások hatásairól írandó szövegemen lendített. És egyáltalán: meghozta a munkakedvemet.

Mondandómat talán a populáris kultúra – népi (paraszti) kultúra viszonyáról kidolgozott elmélettel lehetne kezdeni. Csak végig kell gondolni, hogy mindezt miként tudom az impériumváltásokkal kapcsolatba és összhangba hozni, illetve megéri-e a két problémakört egybekapcsolni? Talán igen, hiszen ezzel lehetne indokolni, hogy a „népi kultúráról” milyen értelemben beszélek: a „nép” tudása értelmében, amibe beletartozik az egyszerű ismerete éppúgy, mint a babonák, hiedelmek tudása, bizonyos vallási előírások betartása, a gazdasági teendőkben való jártasság ugyanúgy, mint a Hiszekegy vagy a Himnusz ismerete, a lakáskultúrája éppen úgy, mint a temetőkultúrája vagy olvasási kultúrája... Tehát egy adott társadalmi osztály, réteg (alapvetően a falusi és kisvárosi földműves lakosság) teljes kultúráját, teljes tudását értem „népi kultúra” alatt. Ennek a kultúrának a változásait kellene bemutatni a 20. század folyamán.

Kiindulásképpen Anyámat kellene alaposan kikérdezni, hiszen egyrészt a harmincas évek végén járt elemi iskolába, tehát arról is mesélhet, másrészt meg a háború után gyakorlatilag végigtanította a kommunista rendszert. Jó nyersanyagot szolgáltathatnak a majdani két Szeliben nyerendő tapasztalataim, át kellene nyálazni bizonyos, előre kidolgozott kulcs alapján az általános iskolai tankönyvek egy részét, metszetszerűen elemezni néhány újság, hetilap reklámanyagát, illetve tanácsadó rovatait stb. stb.

Anyám nagyanyám ölében, Ikland, 1938

2005. 3. 28. (Keszegfalva) „...nun laß schon die Katze aus dem Sack” – olvasom a Lenz-könyvben. Szó szerint nem lehet magyarra fordítani, de az ember érzi, hogy a „zsákbamacs-kát árul” kifejezés van benne. Viszont a szövegkörnyezet alapján, a „ne árulj már zsákba-macs-kát” fordítás nem lenne helyes. Inkább úgy mondanám: „ne kímélj, hadd halljam...”. De ez is túl körmönfont. No, a *8000 germanizmus* c. szótárban a „kirukkol a farbával” megfelelő van a német szófordulat után írva. S ez jó is. A legjobb azonban az az egészben, hogy az említett szótárban a keresett kifejezés ceruzával alá van húzva, ami azt jelenti, hogy egyszerű, valamikor már örültem ennek a „felfedezésnek”. S mára szépen elfelejtettem. Az is lehet, hogy naplómban „visszalapozva” még hasonló lelkendező bejegyzést is találnék...

Délután a teraszon, félmeztelenre vetkőzve olvastam, kávéztam. Ez az, ami megfizethetetlen egy családi házban: az ember az első adandó alkalommal, mindenféle körülményeskedés nélkül kiülhet a perzselő napsütésre.

2005. 3. 29. (Keszegfalva) Éjszaka az ágyban kettő utánig a Voigt-kötetet olvastam, és be is fejeztem. Lepakcsolva a villanyt már egy recenzióhoz fogalmazgattam magamban gondolatokat, amelyek olyannyira felizgattak, hogy hosszú ideig nem tudtam elaludni, illetve félálomban hánykolódtam. Közben a leendő ismertetés mondatai zakatoltak az agyamban, s voltaképpen, gondolatban, el is készültem vele. Most viszont (szintén este van) alig emlékszem az éjjel „elkészült” ismertetésből valamire. Állandóan ott motoszkált pedig a fejemben, hogy – mivel úgysem tudok aludni – föl kellene kelnem, s a számítógéphez ülve mindent leírni, ami az eszembe jutott. Ehhez azonban nem volt erőm. Hát akkor most legyen ahhoz, hogy szépen mindent földézzek az éjszaka kigondoltakból!

Anyám az ölemben, Ikkland, 1999

